Gepersonaliseerd leren

Voicing en de 'leer'kracht van de leerling

Voicing betekent letterlijk 'uiten en verwoorden'. In het onderwijs staat het voor: de leerling een stem geven bij het leren, om zo van binnenuit zijn 'leerkracht' vrij te maken. Voicing wordt ingebed in het thema gepersonaliseerd leren, vanuit een *Whole Child*-benadering. In dit artikel krijgen leerkrachten en begeleiders ideeën aangereikt om gepersonaliseerd leren gestalte te geven, waarbij de stem van de leerling ertoe doet.

Tekst: Marianne den Otter

De *Whole Child*-benadering geeft aan dat onderwijs meer is dan het instrumenteel toerusten van leerlingen, maar dat we de leerling in zijn volle potentieel tot ontwikkelen en groei willen brengen. Het aansluiten bij de innerlijke stem, geeft ons kansen om aan te sluiten bij de belevingswereld van leerlingen en bij hun denkprocessen tijdens het leren. Als de leerling authentiek contact en belangstelling ervaart van zijn opvoeders en in gesprek ervaringen en gedachten kan delen, biedt het de leerling kans om zelfkennis te ontwikkelen en dicht bij het authentieke zelf te komen of te blijven. Voor veel leerlingen zullen hierbij de ouders en leerkracht(en) een belangrijke rol spelen.

John Hattie zegt dat een leergesprek met leerlingen draait om drie vragen:

1. **Doelvraag:** het activeren van de leerling – doel en opbrengst laten vaststellen.
2. **Activeren:** doorvragen en leerlingen binnenin bronnen laten aanboren.
3. **Compenseren:** toevoegende instructie of tip of waarderende feedup.

Deze benadering wordt ook wel een holistisch perspectief (holos is 'heel') op leren en ontwikkelen genoemd. In dit perspectief wordt een kind niet beschouwd als een 'toekomstige burger die in training is in het onderwijs', maar als een uniek wezen, dat zich kan ontplooien door actieve uitdagingen en rijke invloeden en impulsen uit zijn omgeving. In een holistische leeromgeving gaat het volgens Miller (2010) om actieve leerprocessen als: vragen stellen, discussiëren, experimenteren, coöperatief leren, actieve- en creatieve leerprocessen, eigen initiatieven en participeren bij het (samen) leren.
Uiten en verwoorden is mogelijk wel de essentie van voicing in deze context. Hattie (2014) schrijft in 'Leren zichtbaar maken' dat leerkrachten een cruciale rol spelen in het begeleiden, ondersteunen en stimuleren van leerprocessen van leerlingen op weg om hun eigen leraar te worden. Hiervoor is het belangrijk dat ze actief betrokken zijn bij het proces van leren van hun leerlingen. Ze moeten als het ware kijken door de ogen van de leerling en bewust hun gedachtegang proberen te begrijpen. Vanuit die afstemming ontdek je de onderwijs- en ondersteuningsbehoeften van leerlingen en kom je tot passende interventies als leerkracht of begeleider. Volgens Hattie is het voeren van leergesprekken een belangrijke ondersteuning om leerlingen te 'leren leren'.

Een piano is een mooie metafoor voor 'voicing'. In iedere leerling zijn zoveel stemmen, zoveel groeikansen, leerervaringen en belevingen en die hebben ieder een eigen stem. Het is de dagelijkse kunst om al die stemmetjes te laten weerklinken en harmonisch samen te laten gaan. Dat gaat over 'inner voice', stemmen binnenin de leerling, die zijn denken en gevoelens weerspiegelen. Daarnaast zijn er de vele stemmen van buitenaf, waarmee de leerling in interactie is en waarin hij zijn eigen stem en stemgeving moet kunnen verhouden tot de meerstemmigheid om hem heen.

Gepersonaliseerd leren, voicing en de leerkracht van de leerling vrij maken, start bij het nadenken over het mensbeeld, de visie op de ontwikkeling van kinderen

Volgens Holdsworth (2007; in Den Otter, 2015) draagt voicing bij aan de ontwikkeling van een sterk zelfconcept van leerlingen, met als belangrijkste principes:

- Gevoel van capaciteit: je wordt gezien en uitgedaagd om je eigen capaciteiten optimaal te ontwikkelen en daarmee ook een bijdrage te leveren aan het collectief
- Gevoel van verbinding: je ontwikkelt een gevoel in relatie te zijn met de ander(en) en kunt rekenen op passende afstemming en ondersteuning
- Gevoel van betekenisvol zijn: je wordt gezien en gehoord en je mag een bijdrage leveren aan de groep waar je deel van uitmaakt. Je doet ertoe.

Dialoog

Als we de leerkracht van de leerling vrij willen maken door voicing, start dit bij het maken van verbinding met de leerling, bij authentiek contact. Door interactie en wederkerige dialoog kan een leerling op zoek gaan naar zijn eigen gedachte- en gevoelswereld. Hierdoor raakt een leerling ook in contact met zijn authentieke zelf en kan van daaruit zijn wil, denken, voelen en handelen benoemen, om de aangereikte doelen in het onderwijs te bereiken. Afstemmen wordt dan een proces van natuurlijke interactie tussen de leerkracht en de leerling. Daarnaast heb je als leerkracht en begeleider ook een initiërende- en toevoegende rol, om ontwikkeling op te tillen en optimale uitdaging te creëren. Je geeft leiding door helder aan te geven wat de kaders en doelen zijn waarbinnen een leerling een eigen stem krijgt. De ruimte die de leerling hierin krijgt is afhankelijk van de inrichting van het onderwijs, de mate van verplichte taken en keuzemogelijkheden. Belangrijk in de interactie en de wederkerige dialoog is, dat beiden afgestemd blijven op elkaar: de leerling op de leerkracht als deze het initiatief neemt en vice versa.

Sensitieve responsiviteit

Voicing vraagt om goede gespreksvaardigheden van een leerkracht en begeleider en vraagt om het vermogen tot sensitieve responsiviteit. (Riksen Walraven, 1993; in Vos, 2006). Sensitief in de zin van het volgen en volledig ontvangen van het initiatief van een leerling door 'zien, horen en voelen' en responsief, door daaraan betekenis te geven.
Vanuit afstemming kan het gesprek wederkerig worden en kun je als leerkracht tot uitwisseling komen op inhoudelijk- en betrekkingsniveau. Op inhoudelijk niveau kun je met de leerling de dialoog uitbreiden rondom doelen, opbrengsten en verwachtingen, ieder vanuit zijn eigen perspectief en rol. Op betrekkingsniveau kun je uitwisselen over beleving. Ervaringen van leerlingen en ook waarderende reflectie behoort bij dit betrekkingsniveau. Kortweg zou je kunnen zeggen dat afstemmen op inhoud 'rationeel' is en afstemmen op betrekkingsniveau 'relationeel'. Vanuit afstemming in de interactie krijg de leerkracht kansen om de dialoog te verdiepen en perspectieven over en weer te verkennen.

Samengevat vraagt een dialoog voeren vanuit voicing om begeleidersvaardigheden als:

1. ***Afstemmen - sensitief en responsief reageren:***
   - Sensitief: de leerling uitnodigen tot initiatief en hier met alle zintuigen op aansluiten en omgekeerd de leerling vragen om af te stemmen op jou als leerkracht.
   - Responsief: betekenis geven aan het initiatief van de leerling op inhoud- en betrekkingsniveau en vice versa.
2. ***Wederkerige dialoog***
   Wederkerigheid in interactie: beurten verdelen en uitwisselen op:
   - Inhoudelijk niveau: doelen, verwachtingen en resultaten: ieder vanuit eigen perspectief.
   - Betrekkingsniveau: aansluiten bij innerlijke belevingswereld: gevoelens, motieven.
3. ***Perspectiefwisseling***
   Perspectieven uitwisselen, meningsverschillen laten ontstaan en bemiddelen door:
   - Perspectieven en standpunten te verkennen, naast elkaar te plaatsen en te laten ontstaan.
   - Overeenkomsten en verschillen te benoemen en ieders perspectief te onderkennen.
   - Tot overeenkomst en overeenstemming te komen wat gemeenschappelijk is en waarin jullie verschillen van mening. Vervolgens zijn er plichten en rechten voor ieder.

Bij groepsgesprekken kunnen bovenstaande principes nagenoeg gevolgd worden. Een belangrijke toevoeging is daarbij het hanteren van de groepsdynamiek en het waken voor gelijkwaardige beurtverdeling en interactie tussen alle groepsleden.

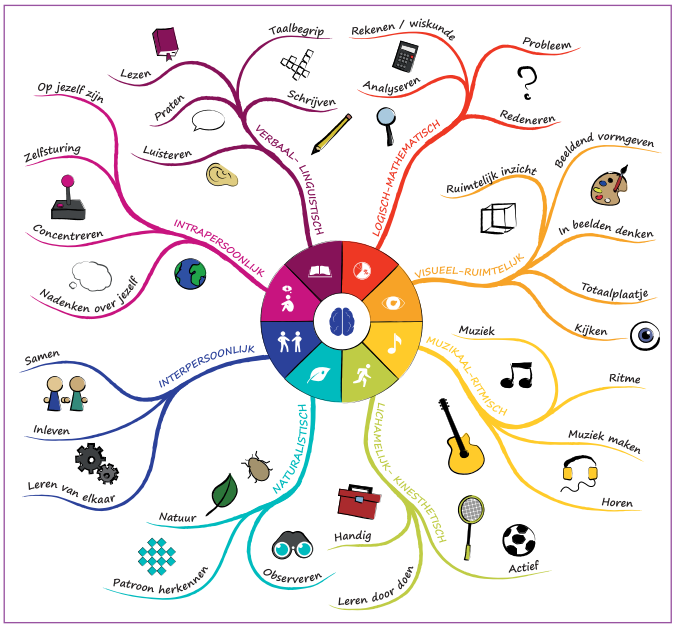

© 2012, Informatiepunt Onderwijs & Talentontwikkeling onderdeel van Nationaal expertisecentrum leerplanontwikkeling (SLO), Enschede

Holistische benadering

De Wet Passend Onderwijs (2014) en de zorgplicht zijn gerelateerd aan de VN-resolutie (2006) waarin wordt beschreven dat ieder kind, met of zonder beperking, gelijke rechten heeft op onderwijs. Daarin is de opdracht aan scholen om het volle potentieel van iedere leerling tot ontwikkeling te brengen: cognitief, persoonlijk, sociaal, creatief en cultureel.

De rol van de leraar of begeleider wordt meer activerend, ontlokkend

Volgens De Klerk en Langemeijer (2004) gaat holistisch opvoeden over het aanspreken van meervoudige intelligenties van leerlingen, zoals beschreven door Gardner (2008), maar ook om het ontwikkelen van een negende vorm van intelligentie: de existentiële intelligentie.

De Klankbordgroep Integraal Kindcentrum (IKC, Studulski, 2010) noemt de *Whole Child*-benadering als uitdaging voor een integrale benadering van ontwikkeling in integrale kindcentra (IKC). Zij schetst het belang van een brede ontwikkelingsbenadering, om leerlingen 'rijk' in te leiden op hun eigen levensinrichting en in samen leven. Hierbij refereert de klankbordgroep ook aan de intelligenties van Gardner. Deze worden echter meer gezien als ontwikkeldomeinen waartussen dwarsverbanden gemaakt moeten worden om kennis, leren en ontwikkelen minder fragmentarisch en meer betekenisvol en rijk aan te bieden. Dit vraagt om een rijkere leeromgeving waarin samenwerken binnen school en met de omgeving kansen krijgt (bijvoorbeeld sport, natuur, creativiteit, cultuur). Gepersonaliseerd leren, voicing en de leerkracht van de leerling vrij maken, start bij het nadenken over het mensbeeld, de visie op ontwikkeling van kinderen. Vandaaruit kan de keuze gemaakt worden voor het programma en de onderwijsinrichting. Afhankelijk daarvan zullen leerlingen smalle, brede of optimale ontplooiingskansen krijgen.

Gepersonaliseerd leren

Voicing en de leerkracht van de leerling vrij maken, gaat ook over het empoweren van leerlingen van binnenuit en het creëren van rijke leeromgevingen van buitenaf (Otter, 2015). De omslag van curriculumgericht onderwijzen naar kindgecentreerd onderwijzen daagt uit tot meer gepersonaliseerd leren, waarbij belangrijke kenmerken zijn:

1. Uitgaan van- en aansluiten bij talenten en kwaliteiten.
2. Passend arrangeren van onderwijsaanbod in persoonsgerichte doelen en opbrengsten.
3. Eigenaarschap van de leerling door zelf doelen en opbrengsten vast te stellen.
4. Bewust worden van eigen leerproces door reflecteren om te 'leren leren'.
5. Leerling benoemt instructiebehoefte en komt vanuit reflectie tot ondersteuningsvraag.
6. Rijk onderwijs, dat het potentieel aan talenten in ontwikkeling brengt.
7. De leerling actief betrekken bij perspectief op ontwikkeling en ontwikkelperspectief.

De rol van de leraar of begeleider wordt daarmee meer en meer activerend, ontlokkend en uitdagingen creërend. Het vraagt ook om een andere inrichting van de onderwijsleeromgeving.

Ecologie

Van curriculum- naar meer gepersonaliseerd leren vraagt niet alleen om optimale uitdaging van het potentieel aan capaciteiten, talenten en kwaliteiten van de leerling. Er wordt net zoveel gevraagd van elke bij de ontwikkeling betrokken professional én natuurlijk de ouders. Gepersonaliseerd leren betekent niet geïndividualiseerd leren. In tegendeel: je gaat met elkaar op zoek naar het creëren van rijke leeromgevingen, samenwerkingsvormen, rijke thema's en een legio aan samenwerkingsvormen daarbinnen.

Teken de ecologie vanuit het perspectief van de leerling:

1. **Plaats personen rondom de leerling in de cirkels:**
   - De leerling als centraal middelpunt 'in het midden'
   - In de klas
   - In school, om de klas
   - Thuis
   - In de omgeving
2. **Teken het relatienetwerk**
   Maak verbindingslijnen om de samenwerking in dit netwerk rondom een leerling zichtbaar te maken.

Dit sluit nauw aan bij de ecologische theorie van Bronfenbrenner (1979), waarin hij micro-, meso- en macrosystemen onderscheidt. In Nederland is dit bewerkt door Meersbergen en Jeninga (2012). Wielinga (2013) zet nog een stap verder. Volgens hem gaat het over het bouwen aan relatienetwerken, die werken als 'organische-, dynamische systemen'. Het ontwerpen van een ecologie rondom een leerling kan bijdragen aan het ontwerpen van een krachtige leeromgeving, waarin iedere leerling optimale ontwikkelkansen krijgt.

Literatuur

- *Bronfenbrenner. U. (1979). The ecologie of human development. Experiments by nature and design. Cambridge, Harvard University Press.*
- *Gardner, H., Wijsman, R. (red.) (2008). Meervoudige intelligenties voor de 21e eeuw. Amsterdam. Nieuwezijds.*
- *Hattie, J. (2014). Leren zichtbaar maken. (Visible Learning for teachers). Rotterdam, Bazalt, eduatieve uitgaven*
- *Holdsworth, R. (2007). Keynote on the National Research Conference: Pupil voice and participation: pleasures, promises and pitfalls. Nottingham: University of Nottingham.*
- *Klankbordgroep Integraal Kindcentrum, Studulski, F. (2010). Visiedocument IKC. In: OP weg naar het integraal kindcentrum: een verkenning. Utrecht: Sardes Gevonden 7 maart 2016 op: http://www.sardes.nl/uploads/Eindrapportlkcnov2010.pdf http://www.sardes.nl/uploads/Sardes/Sardes_NL/VisiedocumentIKC.pdf*
- *Klerk, R. de & M. Langemeijer (2004). Anders bekeken, een holistische benadering op opvoeding. Servire, Utrecht/Antwerpen.*
- *Meersbergen, E. van & Jeninga, J. (2012). De ecologie van de leerling. Een systeemgericht model voor het onderwijs. Tijdschrift voor Orthopedagogiek, 2012, 51 (4), 175-185.*
- *Miller, J.P. (2010). Whole Child Education. Toronto, University of Toronto.*
- *Otter, M. den (2015). Voicing: geef leerlingen een stem. TIB Tool, Tijdschrift voor interne begeleiders. Dordrecht, Instondo.*
- *Riksen-Walraven, J.M.A. (1993). De sensitieve opvoeder: dimensies en determinanten van opvoedingsgedrag. Congres van NIP.*
- *Rijksoverheid (2016). Wet op Passend onderwijs. Informatie van de Rijksoverheid. Den Haag, Rijksoverheid. Gevonden op 7 maart 2016 op https://www.rijksoverheid.nl/onderwerpen/passend-onderwijs.*
- *VN resolutie (2009) : United Nations (2006). Convention on the rights of Persons with Disabilities. Article 24, Education. Gevonden 23 augustus 2013, op http://www.un.org/disabilities/convention/conventionfull.shtml*
- *Vos, M. de (2006). Lichaamstaal, spiegel van de competentiebeleving. In: Heijkant, C. v.d., G. Quak, J. van Swet, K. Vloet, M. de Vos en R.v.d. Wegen (2006). School video interactie begeleiding, van meer kanten bekeken (H6. pp 121 – 128). Antwerpen, Garant.*
- *Wielinga, (2013). Relatienetwerken. Academie voor Overheidscommunicatie, april 2013*

Marianne den Otter *is orthopedagoog en docent bij Fontys hogescholen Opleidingen Speciale Onderwijszorg (OSO) op de Master Special Educational Needs (M SEN). Ze is lid van de kenniskring Leerkracht in Samenwerken. Haar interessegebieden zijn: inclusie, holistisch perspectief, begeleiden, beeldbegeleiding, onderwijsinnovatie en veranderingsprocessen.*